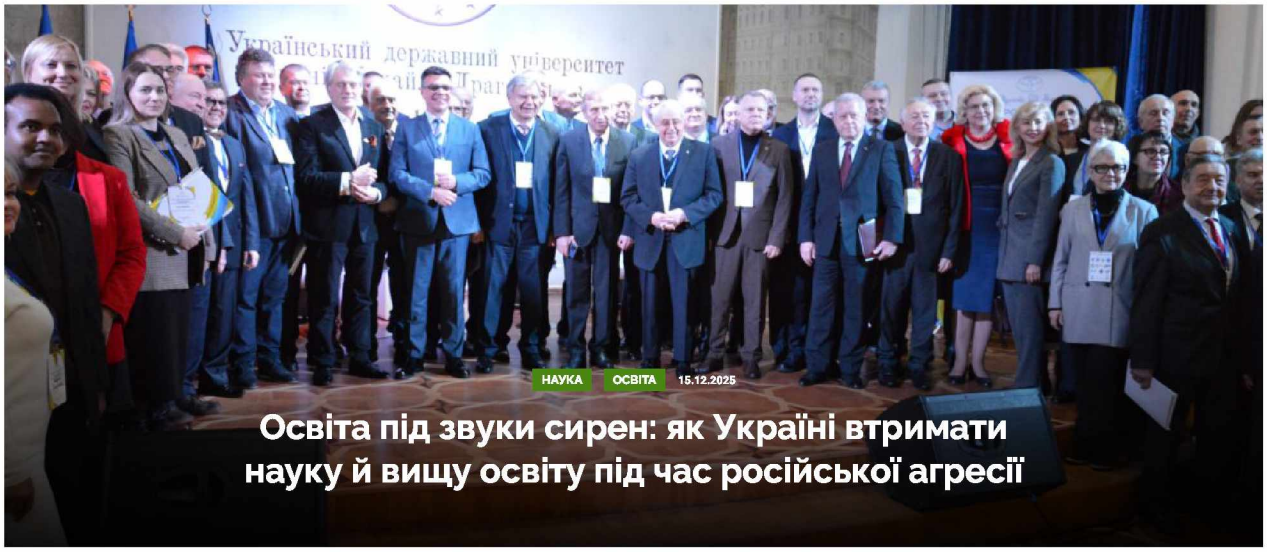
НОВА ДОБА
ГАЗЕТА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

11–12 грудня 2025 року в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова відбувся Міжнародний форум «Освіта, наука, інновації: людський капітал у повоєнному відродженні України». Подія зібрала представників університетів, Національної академії наук України, Національної академії педагогічних наук України, органів влади, бізнесу й міжнародних партнерів для розмови не про «реформи заради реформ», а про те, без чого післявоєнна відбудова залишиться красивою декларацією: про людей, знання, компетентності та інституції, здатні ці знання виробляти, передавати і перетворювати на розвиток.

Я пишу цей матеріал як редактор, який щодня бачить дві правди одночасно. Перша: в Україні є сильні університети, живі наукові школи, молоді дослідники, які тримаються за лабораторії, і вчителі, що ведуть уроки під повітряні тривоги. Друга: розвивати освіту і науку під час війни надзвичайно важко, бо війна з'їдає час, гроші, людей і горизонт планування. Це не «складно» в теорії. Це складно в бюджеті, в аудиторії, у викладацькому навантаженні, в психології й у тому, як ми будуємо стратегії, коли не знаємо, що буде завтра.

Форум як зріз системи: про що говорили насправді

Форум дав правильну рамку: людський капітал не виникає сам собою. Він збирається з трьох компонентів, які мають працювати разом: освіта, наука, інновації. Панельні дискусії були зосереджені на стратегічних напрямах формування людського капіталу, науці як драйвері відбудови, штучному інтелекті, підготовці нового покоління освітян, освіті впродовж життя та ролі молоді.

Цінність таких заходів не лише в іменах спікерів. Вона в тому, що «вища освіта» перестає бути внутрішньою справою лише Міністерства або ректорів і стає темою економіки, безпеки, демограф та європейської інтеграції. І саме з цього потрібно починати чесну розмову.

Війна як головний «антивикладач»: як вона змінює університети

Ключове слово останніх років для української вищої освіти – адаптація. Але адаптація має ціну.

1. Релокація і розрив екосистем

Україна пройшла дві хвилі переміщення закладів вищої освіти: після 2014 року і після 2022-го. Релокація – це не лише переїзд «юридичної адреси». Це втрата частини матеріальної бази, студентського контингенту, зв'язків із локальним бізнесом та громадами. Примусове переміщенн майже завжди погіршує показники ефективності, а повернення до довоєнних траєкторій потребує років і ресурсів.

Висновок простий і жорсткий: без спеціальних державних і донорських програм підтримки релоковані університети ризикують перетворитися на інституції виживання, а не розвитку. У країн що воює, це пряма втрата людського капіталу.

Віталій Сташук. Фото: Олег Спорников

Віталій Сташук, проректор з науково-педагогічної роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова:

«Розвиток освіти в умовах війни — це завжди рух у протилежному напрямку до інерції. Коли система природно прагне скорочувати, спрощувати й консервуватися, університети змушені одночасно забезпечувати безперервність навчання, зберігати наукові школи й думат про майбутнє. Це надзвичайно складно, але саме в такі періоди формується справжня інституційна зрілість освіти».

2. Люди як найдефіцитніший ресурс

На форумі багато говорили про людський капітал як стратегічний ресурс. Але для університетів і науки людський капітал – це дуже конкретно: хто прийде завтра на пару, хто залишиться вести лабораторію, хто здатен запустити новий курс, а хто піде в приватний сектор чи поїде за кордон.

Війна стимулює міграцію, посилює конкуренцію за таланти, робить кар'єрні траєкторії нестабільними. Молодь частіше обирає мобільність, а науковці та викладачі працюють під тиском побутових ризиків, руйнування інфраструктури й психологічного вигорання. У будь-якій реформі ц має бути не «додатковим пунктом», а центральним питанням.

Окремого осмислення в контексті війни та повоєнного відновлення потребує **зв'язок освіти з формуванням і збереженням трудового потенціалу України**. Йдеться не лише про кількісні показники зайнятості чи підготовку кадрів «під вакансії», а про здатність освітньої системи формувати адаптивну, мобільну та конкурентоспроможну робочу силу в умовах глибоких структурних змін економіки.

Війна радикально трансформує ринок праці: зникають цілі галузі, з'являються нові професії, зростає попит на інженерні, технологічні, управлінські та соціальні компетентності. У цих умовах університети стають ключовою ланкою між освітою й економікою, адже саме вони здатні забезпечити перепідготовку, підвищення кваліфікації, розвиток навичок навчання впродовж житт та повернення людей до активної трудової діяльності після фронту, релокації чи вимушеної паузи кар'єрі.

Фактично освіта перестає бути лише «передстартовим етапом» професійного життя і дедалі більш перетворюється на **інфраструктуру відновлення трудового потенціалу країни**. Без цієї інфраструктури неможливо говорити ані про економічне зростання, ані про повернення мільйонів українців з-за кордону, ані про успішну інтеграцію ветеранів у цивільне життя.

Саме в цьому контексті особливої ваги набули тези, озвучені під час пленарного засідання, зокре у виступі **президента Українського союзу промисловців і підприємців, голови Ради з питань відбудови України, Прем'єр-міністра України (2001–2002) Анатолія Кінаха**, який зосередив увагу на проблемах збереження та розвитку трудового потенціалу України як базової умови повоєнного відродження держави.

Наука: між героїзмом і хронічним недофінансуванням

Головна проблема науки в Україні – не брак талантів. Головна проблема – системно низьке фінансування і слабка конверсія знань у технологічні рішення та продукти.

На форумі блок «Наука як рушій післявоєнного відродження та інновацій» підсвітив потребу робит ставку на наукоємні галузі, фундаментальні й прикладні дослідження та інтеграцію української науки у світовий науковий простір. Це правильний напрям, але він упирається в запитання: якими інструментами?

Що вже працює: міжнародні програми і європейська інтеграція науки

Сьогодні міжнародна співпраця стала для багатьох українських наукових груп не «опцією», а умовою виживання і розвитку. Європейські рамкові програми дають доступ до партнерств, стандартів управління проєктами, мобільності, а головне – до вимоги результату. Для української науки це не лише фінансування: це вихід з ізоляції й зміцнення якості.

Що не працює: ілюзія, що науку можна «пересидіти»

Спроба законсервувати науку на час війни рівнозначна втраті покоління. Якщо фінансування не стає конкурентним, дослідник або переходить у приватний сектор, або виїжджає, або змінює професію. Повернути його потім значно дорожче, ніж утримати зараз. І це одна з ключових причи чому війна так боляче б'є по майбутньому, навіть якщо ми цього не помічаємо одразу.

Вища освіта: між соціальною місією і конкуренцією

Українська вища освіта зараз живе між двома логіками.

Соціальна логіка:університет як інституція підтримки суспільства в умовах війни. Це інтеграція ВПО, психологічна допомога, освітні маршрути для дорослих, зокрема для ветеранів, робота з громадами, швидка адаптація програм до нових реалій.

Конкурентна логіка:університет як виробник компетентностей для економіки та учасник міжнародного ринку знань. Без цієї логіки ми програємо в європейській інтеграції, у технологіях, у залученні інвестицій і в поверненні молоді.

Проблема в тому, що під час війни соціальна логіка часто забирає ресурс у конкурентної. Коли немає стабільного фінансування, коли частина корпусів пошкоджена, коли викладачі вигорають, а студенти змушені поєднувати навчання з роботою, говорити про довгі інноваційні цикли складно. Але саме вони визначають, чи буде країна суб'єктною після війни.

Педагогічна освіта і кадровий дефіцит: точка, де все сходиться

Окремий акцент форуму на підготовці нового покоління освітян показує ключову істину: школа і вчитель – це «вхідні ворота» у майбутню вищу освіту й науку. Якщо ми провалимо мотивацію й підготовку вчителя, університети отримають слабшу стартову підготовку абітурієнтів, а наука – менше студентів, здатних до досліджень.

Під час війни кадровий дефіцит, психологічне виснаження, інклюзивні виклики та потреба в якісн природничо-математичній підготовці зростають. Тому програми підтримки вчителя, перепідготовки, освіти впродовж життя мають не лише гуманітарний, а й економічний зміст. Вони

визначають якість людського капіталу через 5–10 років.

Штучний інтелект: не модний тренд, а тест на державну зрілість

Фрагмент відкриття Форуму. Фото: Олег Спорников

Розмова про штучний інтелект на форумі звучала як сигнал: якщо Україна хоче бути частиною європейського технологічного ланцюжка, ШІ має бути інтегрований у науку, освіту, державне управління та безпеку системно, а не фрагментарно.

Однак існує ризик: у країні, яка воює, технологічні теми легко перетворюються на презентації без інституційного продовження. Щоб цього не сталося, потрібні три практичні речі:

1. програми підготовки кадрів (від базової математичної культури до прикладних інженерних курсів);
2. спільні проєкти університетів, академічної науки й бізнесу;
3. етичні правила і відповідальне використання, особливо у публічному секторі.

П'ять вузьких місць, що гальмують систему

1. **Нестабільність фінансування і короткий горизонт планування.** Наука і університети потребують багаторічних програм, а війна робить бюджети реактивними.
2. **Кадрові втрати та конкуренція за молодь.** Система має навчитися не тільки набирати студентів, а й утримувати таланти, формувати кар'єрні траєкторії.
3. **Релокація й нерівність умов.** Частина університетів працює на межі можливостей, інша має кращу інфраструктуру. Це породжує асиметрію.
4. **Слабка комерціалізація науки.** Якщо знання не стають продуктом, країна платить двічі: за освіту кадрів і за імпорт технологій.
5. **Виснаження людей.** Це те, про що не люблять говорити в стратегіях, але саме це визначає, чи буде завтра кому викладати і досліджувати.

Моя позиція: чому розвивати освіту і науку під час війни найважче, але необхідно

Моя основна думка проста: війна руйнує не тільки будівлі. Вона руйнує довіру до майбутнього. А освіта і наука існують лише там, де є майбутнє як проект. Тому завдання держави й суспільства – не вимагати від університетів героїзму «на ентузіазмі», а створити умови, за яких героїзм стане винятком, а не нормою.

Форум у Драгоманова показав: в Україні є середовище, здатне мислити стратегічно – про людський капітал, цифрову трансформацію, інновації, кваліфікації, роль молоді, освіту впродовж життя, партнерство з бізнесом і міжнародні можливості. Питання тепер у тому, чи зможемо ми перетворити ці розмови на політику, бюджетні рішення, інституційні зміни та реальні програми підтримки.

Що робити: реалістичні кроки на найближчі роки

1. **Визнати освіту і науку частиною політики національної стійкості.** Це не «соціальна сфера», це довга оборонздатність.
2. **Запустити окремі програми підтримки релокованих університетів:** інфраструктура, гуртожитки, лабораторії, цифрові платформи, гранти на перезапуск наукових груп.
3. **Підсилити грантове фінансування для молодих учених:** прикладних проєктів, пов'язаних із відбудовою (енергетика, матеріали, логістика, медицина, безпека).
4. **Розширити міжнародну співпрацю:** навчити університети працювати за стандартами проєктного управління.
5. **Зробити ставку на педагогічну освіту:** підтримка вчителя, психологічна стійкість, STEM-кадри, інклюзія.
6. **Сформувати державну рамку для ШІ:** освіта кадрів, дослідницькі програми, етичні правила,

впровадження в реальний сектор.

Усі запропоновані кроки мають сенс лише за умови, що після війни Україна не спробує «повернутися до старої моделі» освіти, а використає кризу як шанс для глибокого оновлення системи.

На цьому наголошує**Вадим Гордін, експерт Фундації «Чинність закону» з питань розвитку освіти** і **науки**:

> *«Повоєнні реформи української освіти не можуть зводитися лише до оновлення програм чи управлінських моделей. Йдеться про глибоке переосмислення ролі університету — як простору формування людського капіталу, критичного мислення та відповідальності за майбутнє країни. Без системних інвестицій у викладача, науку і молодь жодна відбудова не буде стійкою».*

Висновок

Українська вища освіта і наука тримаються на людях, які часто працюють на межі. Це правда війн Але якщо ми хочемо повоєнного відродження не лише у вигляді відбудованих стін, а як стрибка в європейську якість життя, доведеться зробити непопулярний, але стратегічно правильний вибір: інвестувати в університети, дослідження й інновації вже зараз, коли важко.

Бо після війни буде ще важче пояснювати, чому ми зекономили на людях і втратили майбутнє.

Олег Спорников

P.S. Коли будуть опрацьовані підсумкові документи Форуму, "Нова Доба" проаналізує і опублікує ц матеріали

На Кавер – фото:

Президент України (2005 – 2010) – Віктор Ющенко

голова Української Ради Миру, академік НАН України, академік НАПН України, Міністра освіти України (1995–1999) Михайло Згуровський, який у своїй доповіді окреслив стратегію формування людського капіталу в епоху повоєнного відродження

президент Українського союзу промисловців і підприємців, голова Ради з питань відбудови України, член Правління Глобальної організації світових лідерівIVES Amplified,Прем'єр-міністр України (2001–2002) Анатолій Кінах, який зосередив увагу на проблемах збереження та розвитку трудового потенціалу України;

президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН України та НАПН України, Міністр освіти і науки України (1999–2005) Василь Кремень, який окреслив сучасні цивілізаційні виклики, перед якими постає людина у XXI столітті;

ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, член-кореспондент НА України, академік НАПН України, президент Міжнародної асоціації ректорів педагогічних університетів Європи Віктор Андрущенко, який акцентував увагу на підготовці сучасного вчителя я ключовій умові модернізації освіти;

ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член Правління Міжнародного фонду Івана Франка Володимир Бугров, який розкрив значення міжнародної співпраці в освітній сфері як безумовного чинника оновлення національної освіти;

генеральний директор Наукового центру «Коперник» (Варшава, Польща) Роберт Фірмгофер, який виступив із промовою про дітей і молодь як творців майбутнього та необхідність розширення їхніх можливостей через залучення до науки.

Мітки: інновації | наука | освіт | студенти | Університет Драгоманова